

«Ucheni NAPN Ukrainy – ukrainskym uchyteliyam» [Scientific and practical online conference “Scientists NAES of Ukraine – Ukrainian teachers”]. (2018). Retrieved from <https://www.youtube.com/playlist?list=PLQm7R2V8qfoep8z83jjAP0MIXmqGvDu1Q>

8. Bibik, N.M. (Ed.). (2018). Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia [New Ukrainian School: Teacher's handbook]. Kyiv: Litera LTD.

9. Osnovni pryntsyipy Derzhavnoho standartu pochatkovoi osvity. Onlain-kurs dlia vchyteliv pochatkovoi shkoly [Basic principles of the State Standard of Primary Education. Online course for primary school teachers]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=V90zZxrh-JM>

10. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970-1980). Slovnyk ukrainskoi movy: Vol. 9 [Dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka.

11. Masol, L. M., Haidamaka, O. V., Bielkina, E. V., Kalinichenko, O. V., & Rudenko, I. V. (2006). Metodyka navchannia mystetstva u pochatkovii shkoli [Methodology of teaching art of primary school]. Kharkiv: Vesta: Vydavnytstvo “Ranok”.

12. Lippman, U. (2004). Obshchestvennoe mnenie [Public opinion]. Moscow: Institut Fonda “Obshchestvennoe mnenie”.

13. Masol, L. (Ed.). (2010). Formuvannia bazovykh kompetentnostei uchniv zahalnoosvitnoi shkoly u systemi intehrovanoi mystetskoi osvity [Formation of basic competences of students of a general education school in the system of integrated artistic education]. Kyiv: Pedahohichna dumka.

Моторна О. С., заведующая кабинетом искусства и физической культуры Ровенского ОИППО, г. Ровно, Украина, e-mail: oksanamotorna@ukr.net

Разрушаем стереотипы изучения искусства.

В статье поднимается проблема существования стереотипов в преподавании искусства в общеобразовательной школе учителями, имеющими значительный опыт работы и устойчивую систему знаний и ценностей. Автор касается отдельных стереотипов относительно организации урока искусства вообще и методики проведения определенных видов музыкальной деятельности. Предлагает пути трансформаций стереотипных позиций в современные способы действий учителя НУШ, тем самым приглашая коллег к обсуждению и сопоставлению традиционного и современного взглядов на уроки искусства в заведении общего среднего образования через призму концепции «Новая украинская школа».

Ключевые слова: стереотипы обучения искусству, уроки искусства, методы и приемы изучения искусства, учитель искусства, НУШ.

Motorna O. S., Head of the Cabinet of Art and Physical Culture of Rivne Regional Institute of Postgraduate Education (ROIPPO), Rivne, Ukraine, oksanamotorna@ukr.net

Destroy stereotypes of art education

The article raises the question of the existence of stereotypes in teaching art in secondary school by teachers who have significant work experience and a well-established system of knowledge and values. The concept of “stereotype” is considered. The author studies certain stereotypes related the organization of art lesson in general educational institution as a whole (“art lessons should be held only in the classroom of art”, “art lessons are held exclusively by teacher of art”, “art is studied only at art lessons”, etc.), as well as those related to methodology of conducting types of musical activities (“content lines of art lesson “Perception and Interpretation of Art”, “Art-Practical Activity”, “Communication through art” is a duplication of pre-existing activities in the classroom”; “Listen to music only need to keep certain positions – standing or sitting gracefully, putting hands on knees or desk”; “Demonstration of the song in the classroom should occur in complete silence”; “It is impossible to make music without musical instruments at music lesson”).

The inevitability of changing the approaches to organizing and conducting art lessons at the New Ukrainian School, which will promote the emergence of students' learning motivation and initiative, will encourage them to act with maximum energy and independently in different educational situations.

The techniques of transformation of stereotypes into modern ways of teachers' actions in the New Ukrainian School are proposed. Therefore, it will involve colleagues in discussing the comparison of the traditional vision and modern view of art lessons at the institution of general secondary education through the prism of the Concept the “New Ukrainian School”. It is recommended to discuss stereotypes and overcome them in the conditions of active forms of work of teachers, in particular, trainings, facilitative discussions.

Key words: stereotypes of art education, art lessons, methods and techniques of studying art, art teacher, the New Ukrainian School

Стаття надійшла до редакції 09.05.2019 р.

Актуалізується питання ознайомлення учнів із українськими народними музичними інструментами під час уроків мистецтва та в позаурочній роботі. Пропонуються окремі форми і методи роботи зі школярами, що сприятимуть пізнанню учнями особливостей зовнішнього вигляду, будови і звучання українських народних музичних інструментів, зокрема: сприймання і обговорення з учнями творів художників Карпатського регіону із зображенням українських народних музичних інструментів, слухання музичного фольклору свого краю зі звучанням цих інструментів, пізнання особливостей їх звучання під час музичних фестивалів та конкурсів, участь у майстер-класах з гри та виготовлення елементарних музичних інструментів від майстрів, екскурсії та віртуальні подорожі музеями народного мистецтва з метою ознайомлення з унікальними експонатами – старовинними українськими народними музичними інструментами.

Ключові слова: українські народні музичні інструменти, форми і методи, уроки мистецтва, позаурочна робота.

Події останніх років в Україні значно загострили проблему виховання патріотизму в підростаючого покоління молодих людей, формування системи соціально-гуманістичних ідеалів та духовних цінностей. Це потребує цілеспрямованої навчально-виховної роботи педагогів, громадських організацій, суспільства в цілому з метою «...формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність...» [4, с. 1].

Вагому місії у плеканні особистості українця нової доби виконує музичне мистецтво – виховує людину на найкращих зразках світової і української

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-2-12-18>

УДК [159.952 - 057.87] : 37.091.33: 784.1

Крючкова Любов Федорівна,

вчителька музичного мистецтва, Вижницька спеціалізована школа-інтернат I–III ступенів з поглибленим вивченням циклів та курсів художньо-естетичного напрямку ім. Назарія Яремчука, м. Вижниця, Чернівецька обл., ljubowk@ukr.net

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ: ОКРЕМІ ФОРМИ І МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ

музики, зокрема й народної. Курс «Мистецтво» в загальноосвітній школі покликаний формувати важливі ключові компетентності, серед яких: дбайливе ставлення до народних традицій, мистецтва рідного краю, власної культури і надбань інших культур; гордість за здобутки українців у мистецькій діяльності тощо. З цією метою учням пропонуються різновиди музичної діяльності, де вони сприймають музичні твори та виконують їх. Особливе місце серед музичних творів посідає музика рідного народу, виконувана народними музичними інструментами.

Українські народні музичні інструменти, які здавна створюють майстри, супроводжують життя українців і вже стали символами України, її народу. Можливо, не всі ці інструменти добре знані у світі. Однак про бандуру і кобзарів, які виголошували у піснях і думах волю й слово народу, супроводжували козаків у походах, пробуджували волелюбний дух українців, оспівували подвиги народних героїв мають уявлення багато людей у світі, які цікавляться культурою і мистецтвом. Розширенню знань про українські народні музичні інструменти сприяють книги, фільми,

форуми, музичні фестивалі й аудіозаписи концертів. Зокрема, розкриттю трагічних подій 30-х років XX ст. з масовими репресіями проти українського кобзарства присвячено художній фільм українського режисера О. Саніна «Поводир, або Квіти мають очі», де показано роль кобзарів у формуванні національного світогляду українців, їхню боротьбу за державну незалежність на початку минулого століття.

Розуміючи унікальність старовинних народних музичних інструментів, їх вивченню присвятили праці багато дослідників. Так, А. Іваницький збирав зразки народної музики і склав їх типологію, досліджував особливості виконання народної музики; народний майстер М. Тафійчук виготовляє автентичні музичні народні інструменти та досліджує методи гри на них. Особливості виготовлення цих музичних інструментів, гри на них, а також побутування в окремих регіонах вивчають: І. Моцелюх (дримба), К. Булига (трембіта), Л. Пасічняк (народно-інструментальні ансамблі Прикарпаття). Різні аспекти функціонування традиційних ансамблів «троїстих музик» досліджували І. Мацієвський, С. Грица, Б. Яремко, Ю. Волощук та ін.

Аналіз чинних програм з музичного мистецтва та інтегрованого курсу показав, що в них рекомендовано для вивчення учнями окремих зразків українських народних музичних інструментів з початкових класів. Однак обмежена кількість відведених годин не дозволяє це зробити в повному обсязі, а також представити учням більшість інструментів. Значна частина українських народних музичних інструментів не потрапляють в поле уваги сучасного школяра, які через це багато важливого втрачають у своєму культурному розвитку. Вважаємо, що оскільки вчитель музичного мистецтва має можливість самостійного вибору музичного репертуару до уроку, слід ознайомлювати учнів зі зразками української народної музики свого регіону, а отже, й зацікавлювати музичними інструментами рідного краю.

Мета статті полягає у представленні на основі власного педагогічного досвіду окремих форм і методів ознайомлення учнів з українськими народними музичними інструментами на уроках мистецтва та в позаурочний час, що може бути використано в педагогічній практиці колег.

Карпатський регіон, рідний для автора статті, неможливо уявити без української пісні, народних музичних інструментів, звичаїв і обрядів, культури Гуцульського краю. Ще в 1886 р. Р. Кайндль, дослідник Гуцульщини, відмітив характерні для неї музичні інструменти: «Музику забезпечували тут місцеві гуцули або й цигани, яка виконувалась на скрипці і флюярі (дерев'яна трубка, гостро затесана, з шістьма дотикальними дірками завдовжки $1/2 - 3/4$ метра)» [3, с. 21].

Автори досліджували особливості використання не тільки окремих інструментів, а й навіть інструментальних ансамблів у окремих місцевостях України. Так, троїсті музики – народний інструментальний ансамбль танцювальних і пісенних мелодій – описаний уперше в кінці XVII – початку XVIII ст. Інструментальний склад такого гурту міг різнитися в певних регіонах України: на заході – скрипка, цимбали, бубон; в центральних областях – скрипка, бубон, басоля (чотириструнна в центральних районах,

триструнна у західних). І до сьогодні на Прикарпатті різдвяні колядки та щедрівки виконують з інструментальним супроводом: дзвоники, ріг, трембіта, флюяра, скрипка, бас, цимбали, бубон, баян. Хрестини, сільські празники, вечори молоді, танці, розколяда, входини, «від'їдини», календарні та сімейні свята, весілля, похорон – найтиповіші зразки етнопроцесів побутування автентичної народно-інструментальної культури [5, с. 371].

Своїм корінням народні музичні інструменти України сягають часів Київської Русі. В минулому в народній музиці України широко побутували скрипка, цимбали, колісна ліра, волинка, гусли, торбани та інші. Особливою гордістю є кобза-бандура, з якою пов'язаний героїчний епос українського народу, його життєдайня і волелюбна вдача.

Загальновідомим є поділ народних музичних інструментів України на такі групи: ударні (бубон, барабан, цимбали), струнні (цимбали, бандура, кобза, скрипка, ліра, контрабас), духові (трембіта, сопілка, дудка) [6, с. 10]. На конструкції народних музичних інструментів України, їхньому строї й навіть у назвах позначилися взаємозв'язок і взаємовплив культур різних народів.

Вважаємо, що сучасний українець мусить мати уявлення про ці музичні інструменти. Однак надавати «суху» інформацію, демонструвати світліни і організовувати слухання музичних творів є занадто традиційним; відомо: знання, здобуте у власній діяльності, є більш цінним і запам'ятовується сучасними учнями краще. Вважаємо, що в процесі ознайомлення з музичними інструментами учні повинні бути максимально активними. Тож пропонуємо з нашого педагогічного досвіду окремі найбільш дієві форми ознайомлення учнів з українськими народними музичними інструментами. Розглянемо їх.

Сприймання і обговорення з учнями творів художників Карпатського регіону із зображенням українських народних музичних інструментів. Так, у 5 класі під час вивчення теми «Народні музичні інструменти» пропонуємо учням розглянути народну картину «Козак Мамай». Відмовимося від опису картини вчителем і запросимо шко-

Мал. 1 . Маловський М. Троїсті музики. Акварель

лярів до бесіди: «Що можна розказати про уподобання людини, зображеної на картині? Чи впізнали музичний інструмент? Як він називається? Що ви знаєте про цей музичний інструмент? Якому народу він належить? Чи зустрічали ви цей музичний інструмент і де саме?» Після загального обговорення, що стимулює учнів спостерігати і відзначати деталі картини, пригадувати з власного досвіду окремі факти, вчитель ставить уточнюючі запитання, які спрямовують учнів скористатися своїми знаннями з курсу «Мистецтво»: «До якої групи музичних інструментів належить цей інструмент? Доведіть свою думку. Хто виготовляв народні інструменти, а хто грав на них? Як називається виконавець, що виконує твори на цьому музичному інструменті? Чи могли кобзарі виготовляти ці інструменти? Чому бандура вважається народним інструментом?»

Щоб підвищити мотивацію учнів до вивчення музичних інструментів, наведемо їм декілька висловлювань видатних особистостей. Так, про унікальність кобзарів і їхню роль в житті народу Д. Яворницький писав: «...хоронитель заповітних переказів, живописний лицар подвигів, часом перший лікар хворих і поранених, часом підбурювач до воєнних походів і славних подвигів низових молодців» [8, с. 38]. Запитайте

Мал. 2 . Одайник В. Гуцульські музики. Живопис

Мал. 3. Шашкова Н. Запальна мелодія. Розпис на гіпскартоні

учнів: скільки функцій виконував музикант? Чому бандуру називали «зброєю» в руках музиканта? Вражаючим для сучасних учнів стане перегляд фрагментів фільмів із звучанням дум, наприклад, «Поводир, або Квіти мають очі». Озвучте декілька фактів, що пов'язують минуле із сучасністю і свідчать, що мистецтво кобзарів живе, воно передається сьогодні молодому поколінню. Так, молоді люди вивчають гру на бандурі у Стрітівському коледжі кобзарського мистецтва – єдиному в Україні, унікальному навчальному закладі (Київська обл.). Тут працює майстерня з виготовлення рідкісних музичних інструментів. Випускники коледжу створюють професійні музичні колективи.

Отже, поєднання на уроці сприймання і обговорення художнього твору

з бесідою (де активну роль відведено учням), переглядом фрагмента фільму, наведенням цікавих фактів працює на активне пізнання учнями особливостей даного музичного інструмента, розуміння його значення в історичному минулому України, емоційне переживання подій минулого і усвідомлення важливості звучання цього інструмента для сучасних українців.

На уроках використовуємо декілька художніх творів, що можуть акцентувати увагу школярів на якійсь сутнісній характеристиці поняття чи музичного явища. Так, художні твори можуть допомогти учням з'ясувати склад музичних інструментів у ансамблях народних музик.

Пропонуємо три художні твори: Маловський М. Троїсті музики; Одайник В. Гуцульські музики; Шашкова Н. Запальна мелодія (мал. 1–3).

Запитайте учнів: Що об'єднує ці художні твори? Скільки музикантів зображено на кожній з картин? Як називаються гурти, що складаються з трьох та чотирьох музикантів? Як можна їх ще назвати? Підсумуйте: справді, на картинах зображені ансамблі народних інструментів. На яких інструментах грають музиканти на першій, другій та третій картинах? Де зображено «троїстих музик»? На яких музичних інструментах вони грають? Запропонуйте учням пошукове завдання: чи можна дізнатися, де проживали музиканти з першої картини (Маловський М. Троїсті музики)? Виявляється – можна! Адже відомо, що троїсті музики з центральних областей України (показуємо на карті України центральні області) грали на скрипці, басолі (бас), бубні; а на західних землях України побутували скрипка, цимбали, бубон.

Перед слуханням музичного фрагмента із звучанням трістих музик запропонуйте учням вслухатися і назвати музичні інструменти, які вони почули. Чудовими зразками для слухання стануть твори з дводискового компакт «Гуцульські награвання» родинного гурту сім'ї Тафійчуків, а також твір «Концертна сюїта» на теми буковинських народних мелодій «Весільна», «Концертна хора» у виконанні ансамблю «Троїсті музики» з м. Чернівців (керівник І. Миський).

У нашій практиці викладання пропонуємо вивчення музичних інструментів з використанням гри «Склади пазли» (індивідуально або у групі): це сприяє кращому запам'ятовуванню зовнішнього вигляду інструмента, його розпізнанню серед інших, виокремленню характерних особливостей будови інструмента. Такі пазли можна доручити зробити учням – репродукція картини чи картинка із зображенням музичного інструмента ламінується, потім розрізається на частини і вкладається в зіп-пакет – комплект пазлів готовий.

Використання художнього слова, загадок, приказок та прислів'їв про українські народні музичні інструменти. Молодші школярі люблять образне слово, що одразу спонукає до створення асоціацій. З огляду на таку особливість учнів початкової школи часто використовуємо **загадки**. І на окремих уроках у початковій школі, і під час вивчення тем (наприклад, 4 клас, тема «Народні музичні інструменти – символи народів») пропонуємо відгадати, про які музичні інструменти йдеться:

- Є деревце – не поліне, шість дірочок має, весело співає. (*Сопілка*).
- В лісі родилася, в майстерні робилася, а на руках плаче. (*Скрипка*).
- Сам пустий, голос густий. (*Барабан*).
- Усі танцюють люди, під співучу гілочку, ніжну та веселу подружку ... (*сопілочку*).
- Як барабан бубнить, а дзвіночками дзвенить, у такт піде враз, всім покаже вищий клас. (*Бубон*).
- Україну прославляє, хоч не знає слів, тугу людям розганяє, многострунний спів. У похід її з собою брав козак Мамай, мов ясну лелію зброю. Хто вона – вгадай? (*Бандура*).

Прислів'я можуть слугувати тезами, які потрібно довести чи навпаки спростувати – застосуємо **метод ПРЕС** у роботі з учнями основної школи.

Завдання: Оберіть одне з прислів'їв. Висловіть власні думки щодо значення цього прислів'я, переконайте інших у правильності вашої версії. Скористайтеся формулою (етапи методу ПРЕС):

1. Поясніть свою точку зору, починайте зі слів: «Я вважаю, що...»
2. Поясніть причину появи цієї думки, тобто, на чому ґрунтуються ваші до-

кази. Починайте зі слів: «Тому, що...»

3. Наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, назвіть факти, які демонструють ваші докази: «Наприклад,...»

4. Узагальніть свою думку. Зробіть висновок, починайте словами: «Отже,... Таким чином,...»

Українські народні прислів'я про спів і музику, дозволяють та розваги.

- Мені тепер не до солі, коли грають на басолі.
- Бас гуде, скрипка грає, Гнат мовчить, а все знає.
- Музика без басів, що гість без грошей.
- Або грай, або гроші вертай.
- Сім літ, як музика грала, а він все ще танцює.
- Голодному їжа, холодному тепло, а ситому музика.
- Пересідайте й сотні раз, то музиканти не будуть з вас.
- Яка музика, такі й танці.

Підсумуйте: як бачимо, українські народні музичні інструменти були такими популярними у народі, що українці склали величезну кількість приказок і прислів'їв про них та про їх значення у житті людей.

Пізнання особливостей зовнішнього вигляду, будови і звучання українських народних музичних інструментів під час музичних фестивалів та конкурсів. На популяризацію потужного мистецького потенціалу автентичного народно-інструментального виконавства спрямовані конкурси і фестивалі, різноманітні творчі акції нашого краю. Так, на культурно-мистецьких фестивалях («Міжнародний гуцульський фестиваль», «Різдво в Карпатах», «Маланка-фест», «Буковинська весна», «Фестиваль гуцульських трістих музик ім. Могура») традиційно виступають новостворені колективи трембітарів і сопіляків, тут можна почути звучання рогів, скрипок та ін. Регіональні свята «Вихід на полонину» і «Шовкова косиця» (у музеї-садибі Юрія Федьковича, місто Путила, Чернівецька область) завжди супроводжуються оглядово-конкурсними виступами дрімбарів, трістих музик, аматорських оркестрів українських народних інструментів, проводяться майстер-класи гри на дрімбі.

Рекомендуємо робити анонси таких подій і залучати учнів до відвідин таких заходів разом із членами родини. На таких фестивалях можна познайомитися із цікавими людьми – майстрами, які виготовляють музичні інструменти, та дізнатися багато цікавинок про музичні інструменти від старожилів.

Наприклад:

- Колись у давнину кожен іменитий музикант мав «кишкову» струну для скрипки, яку виготовляли з кишок молодих тварин. Вважалось, що вона має особливе звучання.

- В оселі видатного українського поета, прозаїка, драматурга Юрія Федьковича завжди було людно: він учив селян, співав з ними народні пісні, грав на лірі та скрипці, що свідчить про його високу культуру.

- Раніше на прядильних хатніх зібраннях (вечорницях), що відбувалися здебільшого в хатах заможних господарів, жінки пряли, а чоловіки намотували нитки. При цьому розповідали казки, легенди, співали пісні та слухали скрипку.

- На Різдво колядники колядували від хати до хати. За це отримували подарунки і зерно, тому один із співаків носив з собою великий мішок, а інший ніс гірський ріжок і скрипку, якими супроводжували колядку.

- В романі М. Матіос «Солодка Даруся» описано реальне життя майстра-дримбара Івана Цвичка. До майстра приходили люди лікувати головний біль – коли майстер виконував мелодії на створених власними руками інструментах, біль вщухав.

Такі цікавинки можна пропонувати збирати самим учням, а потім влаштовувати *Хвилинку мистецьких повідомлень*.

Бажаними гостями на музичних фестивалях є народні майстри стародавніх музичних інструментів, тому **готуємо учнів до зустрічі** з ними. «Краще один раз побачити, ніж сто разів почути», – це прислів'я стовідсотково підтверджує враження від спілкування з майстрами. Звичайно, перед зустріччю надаємо інформацію про здобутки людини, з якою зустрінемося на фестивалі, пропонуємо продумати запитання особливій людині.

Скрипкар Василь Мартишук свою першу скрипку виготовив ще у школі з явора, вона має назву «долобанка». Василь зіграв на ній вчительці та дітям у класі, і всі захоплено слухали. Його скрипки відомі під народною назвою «Гуцульська скрипка Мартишука». З розповіді майстра учні довідалися, що скрипка є королевою серед найдавніших музичних інструментів. Вона розпочала свій шлях з царини народних інструментів і сьогодні має статус основного ведучого інструмента не тільки серед народних музичних інструментів, але й у симфонічному оркестрі. Кожна скрипка виготовляється майстром не менше півроку, а заготовка матеріалу для музичних інструментів займає десятиліття: дерево за законами природи можна зрубувати виключно в період із серпня по жовтень, далі здійснюється розпилювання, обробка, просушування. Для основи скрипки використовують явір і смереку. Дрібніші деталі можна творити із екзотичніших порід – фернамбуку, сандалу, палісандру, а також чорного залізного дерева (для витримування потужного натягу струн). На скрипці народні музиканти ширше, ніж на інших інструментах, вдаються до орнаментики під час гри: застосовують дрібні, прохідні та допоміжні ноти, гармонічні фігурації, трелі та яскраві акценти.

Повчальні історії довідалися школярі й про інших майстрів. Так, *трембітар Михайло Тафійчук* ще малим хлопчиком став виготовляти сопілки, у сім років навчився грати на скрипці, а в дванадцять – уже самостійно виготовив першу скрипку.

Сьогодні майстер створює за автентичними зразками сопілки, гуцульські долобанки, скрипки, флюари й телинки з різних порід деревини. Визнаного майстра трембіт знають в за межами України – в Європі та Америці. Вражаючий факт: на замовлення співачки Руслани майстер виготовив вісім трембіт, які звучали на Євробаченні. Йому вдалося за документальними фотографіями і за уявою відновити виготовлення лір, які майже зникли на Гуцульщині після смерті останнього лірника в 1983 р. Це сприяло відновленню лірництва в гуцульському краю.

Ще один майстер – *Ігор Моцелюх* – розповів школярам про найдавніші способи виготовлення дрімб (з тростинних, дерев'яних чи кістяних пластинок). На переконання майстра, найкращі дрімби вдаються із старих австрійських кіс (якими косили траву), виготовлених з міцної сталі. Демонструючи заготовки елементів дрімби, послідовність роботи, звучання старовинного музичного інструмента, майстер переконує глядачів взяти участь у колективному майстер-класі гри на найпоширенішому інструменті Гуцульщини, що популярний і серед інших народів.

Майстер-клас із гри на музичних інструментах від майстра – ще одна форма роботи з учнями. Звичайно, можливостей отримати такий майстер-клас не так багато, однак, вони є на фестивалях, тому скористайтесь цим, адже їх потенціал величезний. Тільки натхненний своєю справою майстер може так захоплено донести до учасників красу звучання інструмента, показати широту його можливостей у відтворенні народних мелодій. Такі заходи дають багато вражень для подальших обговорень на уроках мистецтва і поза ними.

Більшість учнів нашої школи проживають у карпатському регіоні, вони близькі до народної музики свого краю і з інтересом сприймають зустрічі з майстрами народних інструментів, відгукуються на запрошення відвідати майстер-клас з виготовлення або гри на музичних інструментах в умовах фестивалів, гурткової роботи. На уроках можна продемонструвати відеофрагмент з такого майстер-класу.

Майстер-клас із виготовлення сопілки – елементарного саморобного інструмента – складається з декількох етапів:

1 етап. Учителю наголошує, що процес створення сучасної сопілки дуже складний, незважаючи на уяву простоту та зовнішній вигляд. Наприклад, розміщення та розмір отворів для пальців, потребують великої чіткості й точних розрахунків. Також у «рівнянні звуку» грають свою роль внутрішній діаметр корпусу, його довжина, а ще запланований стрій. Виконати ідеально всі умови задля отримання точного строю досить складно, отож треба бути

віртуозним майстром, щоб зробити справжню сопілку.

Останніми роками саморобну діатонічну сопілку (яку так високо поцінував Станіслав Людкевич) витісняє з ужитку сопілка хроматична. За виконавсько-технічними можливостями вона стоїть значно вище і від своїх попередниць, і від сучасних зарубіжних аналогів.

II етап. Виготовлення сопілки народним методом:

1. Підготовка матеріалу, який має м'яку серцевину (бузина, верба, череха, очерет, ясен) здійснюється майстром заздалегідь. Учні, які прибувають на майстер-клас, працюють з уже підготовленим матеріалом.

2. Вибір розмірів – майстер розповідає і показує на зразку послідовність виконання роботи з виготовлення сопілки.

3. Викручування серцевини тоненькою паличкою або випалювання її розпеченим дротом.

4. Зрізування навскіс з одного кінця сопілки.

5. Відщеплення тоненького язичка біля отвору.

6. Прорізування від 4 до 7 отворів.

7. Пробна музична пауза на сопілці. Майстер показує, як на кількох звуках створити прості мелодії. Учні практикуються у грі на сопілці, зробленій власноруч.

На кінець майстер-класу влаштовують колективне селфі на згадку про вражаюче дійство. Майстер-класи з виготовлення музичних інструментів, навіть на елементарному рівні, дають учням відчуття цінності такого мистецтва, що невмируще. Обов'язково познайомте учнів з інформацією про осередки виготовлення музичних інструментів, що існують нині у вашому краї.

Традиційною формою є навчання учнів під час *екскурсій* – це позитивно, із великим інтересом сприймають школярі різних вікових категорій. У нашому краї багато музеїв, однак є абсолютно унікальні своїми експонатами, це зокрема приватний Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Р. Кумлика (м. Верховина, Івано-Франківська обл.). І хоча створений етнографом і музикантом Романом

Кумликом у 2000-х роках музей займає всього кілька кімнат, однак його експонати, зібрані за тридцять років, показують життя гуцулів через предмети побуту, давній гуцульський одяг, знаряддя праці, грошові знаки різних часів та ін.

Унікальною є колекція музичних інструментів: скрипки (серед них скрипки-довбанки і прямокутна скрипка), цимбали, коза, дрімби, трембіти, роги та інші. За життя музиканта Романа Кумлика в музеї проводили екскурсії, де він особисто розповідав про кожен з інструментів та супроводжував розповідь грою на них. Справу батька продовжує Наталя Гузак.

Звісно, підготовка і проведення екскурсій потребує копійкою підготовчої роботи. Як варіант можна порекомендувати проведення *віртуальних екскурсій до музеїв*, що практикуємо на уроках мистецтва та в роботі гуртка. Якщо музей не має аудіо-гіда на сайті, то використовуємо готові телерепортажі або підбираємо світлини з музеїв і показуємо учням у формі віртуальної екскурсії з власним коментарем. До підбору телесюжетів про музеї, їх озвучення залучаємо й самих учнів.

Учні отримують завдання до віртуальної подорожі, під час неї роблять записи і виконують завдання. Варіанти завдань: Що спільного у таких музичних інструментів (цимбали, бандура, кобза)? Які струнні музичні інструменти представлені у експозиції музею? Збери по одному факту, який ти не знав, про музичні інструменти. Флюяра і сопілка – знайди спільне й відмінне.

Цікавою формою роботи є *інтерв'ювання* – «Візьми інтерв'ю»: учні обирають людину для інтерв'ю, складають перелік запитань, організовують і проводять інтерв'ювання та записують відповіді й презентують однокласникам. Темі для інтерв'ю обговорюються з учителем або ж можуть виникати із спілкування учнів з близькими та знайомими людьми, наприклад, «Які музичні інструменти звучали в моїй родині», «З баяном – через усю війну», «Мій сусіда – сопілка» та ін.

Важливо, щоб будь-які заходи мали завершальний етап у формі обговорення, чи повідомлення на уроці, чи цікавих робіт – міні-проектів, у яких

описуються роль та особливості використання музичних інструментів у житті гуцулів, наприклад: весільний обряд і музичні інструменти в ньому тощо. Робота супроводжується світлинами і презентується на шкільних конференціях за участю вчителів, однокласників, батьків.

Традиційними для нашого закладу стали *флешмоби* «Ми – діти Гуцульщини», що проводяться у рамках шкільних фестивалів. Під музику фестивальных виступів ведучі залучають учнів до виконання танцювальних рухів (зазвичай мікс рухів українських народних і сучасних танців) або «віночка» українських народних пісень. Останній може виконуватися всіма класами, які по одному куплету презентують свою обрану пісню.

Таким чином, у ознайомленні учнів загальноосвітніх шкіл на уроках музичного мистецтва та в позаурочній роботі з українськими народними музичними інструментами дієвими формами і методами виявилися наступні: сприймання та обговорення з учнями творів художників Карпатського регіону із зображенням українських народних музичних інструментів, слухання музичного фольклору краю зі звучанням цих інструментів, пізнання особливостей їх звучання під час музичних фестивалів та конкурсів, участь у майстер-класах із гри та виготовлення елементарних музичних інструментів від майстрів, екскурсії та віртуальні подорожі музеями народного мистецтва з метою ознайомлення з унікальними експонатами – старовинними українськими народними музичними інструментами.

Перспективою подальших досліджень може слугувати вивчення народних музичних інструментів різних регіонів України, своєї місцевості зокрема, з метою збагачення знань учнів про музику свого народу, порівняння особливостей музики різних народів України, виховання таких якостей, як толерантність, повага до культури і традицій різних народів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Гумінська О. Інтерактивні методи на уроках музики // Завуч. 2004. № 32. С. 4–10.
- Булига К. Трембіта як символ гуцульської культури // Мистецтво та освіта. № 1(87), 2018. С. 20–23.

3. Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази. Чернівці. Видавництво газети «Молодий буковинець», 2000. 208 с.

4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <http://npnu.edu.ua/ua/files/vr/knpvdm16062015.doc>

5. Пасічник Л. Традиційне ансамблеве народно-інструментальне мистецтво Прикарпаття в контексті сучасної культури // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики. Когнітивне музикознавство : зб. наук. статей ХНУМ ім. І. П. Котляревського. Харків : ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 2017. Вип. 46. С. 366–382.

6. Сідлецька Т. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконання України. Частина І. : навч. посібник. Вінниця. ВНТУ, 2011. 122 с.

7. Терен І. Ватра над Сокол-горою. Чернівці : Букрек, 2003. 59 с.

8. Яворницький А. Історія запорозьких козаків. Київ : Наукова думка, 1990. С. 39.

REFERENCES

1. Huminska, O. (2004). Interaktyvni metody na urokakh muzyky [Interactive methods at music lessons]. *Zavuch*, 32, 4-10.

2. Bulycha, K. (2018). Trembita yak symbol hutsulskoi kultury [Trembita as a symbol of Hutsul culture]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 1(87), 20-23.

3. Kaindl, R. F. (2000). Hutsuly: yikh zhyttia, zvychai ta narodni perekazy [Hutsuls: Their life, customs and folk retellings]. Chernivtsi: Vydavnytstvo hazety «Molodyi bukovynets».

4. Kontseptsiiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei ta molodi [Concept of national-patriotic education of children and youth]. Retrieved from <http://npnu.edu.ua/ua/files/vr/knpvdm16062015.doc>

5. Pasichniak, L. (2017). Tradytiine asambleve narodno-instrumentalne mystetstvo Prykarpattia v konteksti suchasnoi kultury [Traditional ensemble of folk instrumental art of Precarpathian region in the context of modern culture]. In *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky. Kohnityvne muzykoznavstvo: zb. nauk. statei KhNUM im. I.P.Kotliarevskoho*. Vol. 46 (pp. 366-382). Kharkiv: KhNUM im. I.P.Kotliarevskoho.

6. Sidletska, T. (2011). Praktychna kulturolohiia. Istoriia narodno-orkestrovoho vykonannia Ukrainy: Vol.1 [Practical Cultural Studies. History of folk-orchestral performance of Ukraine]. Vinnytsia: VNTU.

7. Teren, I. (2003). Vatra nad Sokil-horoiu [Fire over Mount Sokil]. Chernivtsi: Bukrek.

8. Yavornytskyi, A. (1990). Istoriia zaporozkykh kozakiv [History of Zaporozhian Cossacks]. Kyiv: Naukova dumka.

Крючкова Л. Ф., учитель музыкального искусства, Вишницкая специализированная школа-интернат I–III ступеней с углубленным изучением циклов и курсов художественно-эстетического направления имени Назария Яремчука, г. Вишница, Черновицкая обл., e-mail: ljybowk@ukr.net

Украинские народные музыкальные инструменты: отдельные формы и методы изучения.

Актуализується вопрос ознакомлення учасників з українським народним музикальними інструментами на уроках мистецтва і во внеурочній роботі. Пропонуються окремі форми і методи роботи со школьниками, способуючі поглибленню учениками особливостей зовнішнього виду, строєння і звучання українських народних музикальних інструментів, в частности: восприятіє і обговорєння произведєний художників Карпатського регіона з изображенієм українських народних музикальних інструментів, слухання музикального фольклора свого края со звучанієм этих інструментів, познание особливостей их звучанія во время музикальних фестивалей і конкурсів, участие в мастер-классах по игре і изготовленію элементарных музикальных інструментів от мастеров, екскурсії і виртуальніє путешествія музеями народного искусства с целью ознакомлення с уникальными експонатами – старинными українськими народными музикальними інструментами.

Ключевые слова: украинские народные музыкальные инструменты, формы и методы, уроки искусства, внеурочная работа.

L.F. Kriuchkova, teacher of music; Vyzhnytsia specialized boarding school of I–III degrees with in-depth study of certain subjects and courses of the artistic and aesthetic cycle, named after Nazarii Yaremchuk, Vyzhnytsia, Chernivtsi region. E-mail: ljybowk@ukr.net

Familiarization of students with ancient Ukrainian folk instruments: forms and methods.

The article updates the issue of familiarizing the students of the main school with ancient Ukrainian folk instruments during art lessons and extra-curricular work in general educational institutions. As for musical instruments of different groups - drums (bubo, drum, dumbbells), strings (cymbals, bandura, kobza, violin, lyre, double bass), brass (trembita, pipe, duct) are presented with brief information in the format of interesting facts, legends, and poems that reveal the historical details of the creation of musical instruments, which is worth drawing the attention of schoolchildren. The forms of work and extra-curricular activities with students are offered, which will promote the students' independent and creative knowledge of the peculiarities of the appearance, structure and sound of old Ukrainian musical instruments and methods: perception and discussion with students works of art of various artists, in particular, the Transcarpathian region, with the depiction of ancient Ukrainian musical tools; listening to musical works with the sound of these musical instruments in audio recording and in «live» performances at musical festivals; virtual trips to museums of folk art and interactive tasks during these artistic travels, acquaintance with masters - the creators of ancient Ukrainian musical instruments; visiting workshops of studying ancient musical instruments; the production of elementary homemade musical instruments, analogues to the old ones, etc.

Key words: Ukrainian folk musical instruments, forms and methods, art lessons, extra-curriculum activities.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2019 р.

Визначено сутність колективної уваги школярів на заняттях у хорі в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Розглянуто характерні ознаки колективної діяльності співаків у творчому колективі хору. Зазначено фактори, що сприяють виявам колективної уваги школярів на хорових заняттях, напрями роботи вчителя – керівника хору, серед яких: налаштування хористів на спільну діяльність і результат, створення атмосфери зацікавленості творчим процесом, формування спеціальних умінь і навичок, вольової поведінки в учасників хору. Запропоновано методи і прийоми розвитку колективної уваги на хорових заняттях – вироблення стану готовності школярів перед співом, спонукання учасників колективу до самоконтролю та оцінки якості й виразності виконання, емоційного підсилення, емоційно-творчого налаштування школярів перед концертним виступом.

Ключові слова: колективна увага, школярі, хорові заняття, розвиток колективної уваги у хорі.

Основним організаційним принципом у хорі як вокально-виконавському колективі є колективність. Колективна творча діяльність як підґрунтя хорового мистецтва є неповторним творчим процесом, спрямованим на художньо повноцінне розкриття змісту та форми творів, що виконуються.

У процесі спільної музично-творчої діяльності виникає проблема узгодження дій всіх учасників, від чого істотно залежить її ефективність. Стрижнем роботи у хорі виступає активне вслуховування співаків хорового колективу в загальнохорове звучання. В основі цього процесу є